

I

WSTĘP

Rynek – to we wszystkich miastach średniowiecznych centrum administracyjne, handlowe i społeczne danego ośrodka. Tu mieściła się siedziba władz miejskich, tu prowadzono działalność handlową, sądzono winnych, wykonywano niektóre kary oraz gromadzono się przy okazji najróżniejszych, istotnych dla miasta wydarzeń. Spełnienie tak rozbudowanych funkcji możliwe było tylko w przypadku istnienia na Rynku niezbędnych do tego urządzeń – handlowych, sądowniczych itp. oraz przemyślanego zagospodarowania przestrzeni placu, zmieniającego się w miarę upływu czasu. Obecnie rola wrocławskiego Rynku ogranicza się właściwie do administracyjnego, a głównie reprezentacyjnego i rekreacyjnego aspektu, podkreślonego efektami prac remontowych prowadzonych w latach 1995-1997.

Dotychczasowa wiedza na temat wrocławskiego Rynku w średniowieczu kształtowała się właściwie tylko na podstawie dokonań historyków i historyków architektury, dotyczących głównie zabudowy bloku śródrynkowego oraz kamienic przyrynkowych. Szczególnie owocne w tym zakresie były lata 80. XX wieku, kiedy to prace prowadzone w związku z rewaloryzacją zachodniej pierzei Rynku doprowadziły do szczegółowego rozpoznania zabudowy murowanej patrycjuszowskich działek (Stein 1931; Bukowski, Zlat 1958; Czerner 1976; Chorowska 1994; Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994).

Do 1995 roku teren Rynku, placu Solnego i otaczających je ulic nie był przedmiotem szerzej zakrojonych badań archeologicznych. Z okresu przedwojennego przetrwało tylko kilka fotografii i lakoniczne opisy obiektów odkrytych podczas budowy schronu na placu Solnym (Demidziuk 1999, s. 356; Kramarek 1963, s. 190). W trakcie powojennej odbudowy obserwacjom poddano nieliczne wykoppy budowlane znajdujące się w pierzejach rynkowych (Kozaczewski 1995), ciągu ulicy Kurzy Targ,

przy wylocie ulicy Więziennej oraz w okolicy pomnika Aleksandra hr. Fredry (Kaźmierczyk 1970, ryc. 1). Niewielki sondaż wykonano także w związku z rekonstrukcją renesansowego pręgierza (Piwko, Romanow 1985) oraz zainwentaryzowano pojedyncze relikty architektury (m.in. fundament Wielkiej Wagi) odsłonięte w trakcie instalowania sieci energetycznej (Lissak, Piszczalowski 1991), lecz wyniki tych badań nie zostały opublikowane. Ukazały się natomiast krótkie sprawozdania z prac wykopaliskowych prowadzonych na początku lat 90. w obrębie bloku śródrynkowego. Rozpoznano wtedy relikty murowanych sukiennic oraz poprzedzającego je, trzynastowiecznego osadnictwa (Wiśniewski 1993; Wiśniewski i in. 1994).

Szeroki zakres prac prowadzonych w latach 1995-1997, związanych z przebudową infrastruktury podziemnej oraz nawierzchni Rynku, stworzył niepowtarzalną okazję do rozpoznania różnorodnych aspektów dotyczących zagospodarowania centrum średniowiecznego Wrocławia. Z uwagi na brak możliwości przeprowadzenia badań wyprzedzających, stał się także swoistym wyzwaniem dla służb konserwatorskich i naukowych instytucji wrocławskich. Realizację badań powierzono Katedrze Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego, a prowadzone były one przy współpracy z firmą „Akme”, archeologami z Muzeum Archeologicznego oraz Politechniki Wrocławskiej¹.

Różnorodność wykopów budowlanych w obrębie Rynku wymuszała zastosowanie różnych metod badawczych. Podczas wymiany istniejących instalacji, wypełniska wkopów wybierano przy użyciu sprzętu mechanicznego, ograniczając prace badawcze do zadokumentowania odsłoniętych w profilach układów nawarstwień i relikwów architektury. Niestety, przy stosowaniu tej metody prawie zawsze nawarstwienia bezpośrednio przylegające do ścian wykopu (średnio w zasięgu do 0,5-0,7 m) ulegały

zniszczeniu. Należy jednak podkreślić, że – szczególnie w odniesieniu do wykopów sięgających głębokości 5,5 m – była to jedyna metoda pozwalająca na prowadzenie prac archeologicznych w warunkach funkcjonującego placu budowy i przy konieczności zachowania przepisów BHP. Analogiczną metodę stosowano w wykopach związanych z wymianą instalacji spoczywających na głębokości od 0,5 m (telekomunikacyjnych i energetycznych) do 2 m (gazowych i wodociągowych). Jednakże wówczas zakres zniszczeń był zdecydowanie mniejszy z uwagi na możliwość ręcznego usuwania wypełniska wkopów.

Systematyczną eksplorację warstw stosowano w wykopach przebiegających w obrębie nienaruszonych warstw kulturowych. Badaniami takimi objęto zarówno wykopy wykonywane pod kanalizację, w obrębie których warstwy wyeksplorowano do calca (zalegającego na głębokości do 3,5-4 m od dzisiejszej powierzchni terenu), jak i pozostałe – pod instalacje wodne, gazowe, energetyczne i telekomunikacyjne – w których eksplorację przerywano na żądanej przez inwestora głębokości. Jedynie w szczególnych przypadkach przegłębiano je w celu wyjaśnienia pojawiających się w trakcie prac problemów badawczych.

Badania szerokopłaszczyznowe przeprowadzono jedynie w dwóch miejscach – przy wykonywaniu wykopu pod fontannę w zachodniej części Rynku oraz w południowej partii placu Solnego. Znakomitym uzupełnieniem obserwacji uzyskanych w wykopach liniowych były efekty badań prowadzonych w obrębie wykopów punktowych (latarnie, maszty flagowe itp.) rozmieszczonych w różnych miejscach Rynku i placu Solnego.

Zwieńczeniem terenowego etapu prac archeologicznych (finansowanych przez Zarząd Dróg i Komunikacji, Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. we Wrocławiu oraz Oddział Dolnośląski Gazownictwa we Wrocławiu) było zorganizowanie wystawy w Muzeum Historycznym, na której zaprezentowano najefektowniejsze zabytki. Z tej okazji opublikowano także bogato ilustrowany folder zawierający wstępne omówienie wyników badań (Buśko 1997). Godnym podkreślenia jest fakt, że koszty związane z organizacją wystawy w całości pokryte zostały przez inwestorów oraz przedsiębiorstwa prowadzące na Rynku prace remontowe.

Niektóre z wyników badań wrocławskiego placu rynkowego zostały już udostępnione szerszemu gronu badaczy. Opublikowano rezultaty prac prowadzonych przy Wielkiej Wadze (Bresch 1998), w sąsiedztwie pęgierza (Buśko, Trzciniński w druku) oraz zagadnienia związane z odkrytymi drewniany-

mi kramami i obiektami użyteczności publicznej (Buśko 2000; Płonka, Wiśniewski 2000). Pokróćce omówiono zabytki wykonane z kości, rogu i poroża (Jastrzębski 1999) oraz drewna (Wysocka 1999). Materiały uzyskane w wykopach biegnących ulicą Sukiennice zostały wykorzystane przy prezentacji rozwoju wrocławskich sukiennic (Czerner, Lasota 1998; 2000). Podjęto także próbę określenia zmian zachodzących w zagospodarowaniu przestrzeni Rynku od połowy XIII po połowę XIV wieku (Buśko 1999), a także odtworzenia pełnionych przez niego funkcji (Buśko 2000a).

W niniejszym tomie zawarto część materiałów źródłowych pochodzących z badań prowadzonych przez zespół z Katedry Archeologii oraz analityczne opracowania dotyczące niektórych, wybranych kategorii zabytków. Źródła prezentowane są w ramach poszczególnych wykopów. Po przedstawieniu zadokumentowanych układów stratygraficznych oraz pozyskanych zabytków, każdorazowo podjęto próbę wyróżnienia faz obejmujących kolejne etapy w zagospodarowaniu placu rynkowego, a zamieszczone macierze Harris'a umożliwiają synchronizację zmian odnotowywanych w różnych, czasem odległych od siebie wykopach. Możliwość analizy ogromnej liczby materiału ruchomego pozyskanego w toku badań wykopaliskowych oraz podjęcia próby syntetycznego spojrzenia na zjawiska zadokumentowane w układzie stratygraficznym, uzyskaliśmy dzięki funduszom przyznanych przez Komitet Badań Naukowych w ramach projektu badawczego p.t. „Rynek wrocławski w późnym średniowieczu (poł. XIII-XV wiek)” nr 0107/HO1/98/15, realizowanego w Katedrze Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Część materiałów opracowali studenci uczęszczający na seminarium magisterskie prowadzone przez prof. dr. hab. Krzysztofa Wachowskiego².

W kolejnych, przygotowanych do druku tomach, przewidujemy opublikowanie układów stratygraficznych zadokumentowanych w pozostałych wykopach oraz opracowań analitycznych wyrobów z rogu, poroża i kości, metali, szkła, skóry, a także wyników analiz specjalistycznych i syntetycznych ujęć niektórych zagadnień.

Cezary Buśko

¹ W badaniach brali udział: L. Berduła, M. Berduła, A. Bilińska, T. Borkowski, J. Bresch, J. Burnita, C. Buśko, Cz. Franck, M. Karst, B. Kitliński, Cz. Lasota, A. Limisiewicz, W. Łaszewski, J. Piekalski, T. Płonka, O. Prus, W. Tymciów, A. Wiśniewski oraz studenci Katedry Archeologii, m.in. A. Jastrzębski, K. Ślipko, I. Wysocka.

² I. Wysocka, „Wyroby rzemiosła drzewnego”; K. Majewska, „Wyroby ze skóry”; A. Jastrzębski, „Wyroby z kości i rogu”; K. Ślipko-Jastrzębska, „Wyroby metalowe”.